

Hämeenkylmänkukka 2010-luvun alussa

PERTTI UOTILA

Hämeenkylmänkukan kasvupaikkoja on viimeksi kulu-
neiden 80 vuoden aikana ja etenkin tämän vuosisadan
puolella inventoitu useaan kertaan, mistä syystä sen
esiintymien viimeaikainen kehitys tunnetaan parem-
min kuin useimmilla muilla uhanalaisilla kasveillamme.
Olen seurannut kylmänkukkaa yli 50 vuotta ja nähnyt
kymmenien esiintymien pienenevän ja häviävän ja ke-
hityksen yhä jatkuvan. Viime vuosina aloitetut useiden
esiintymien hoitotoimet toivottavasti saavat vähitellen
aikaan muutoksen ja kylmänkukkakannan vahvistumi-
sen.

Hämeenkylmänkukka on Kanta-Hämeen kukka, ja
lähes kaikki sen nykyiset kasvupaikat ovat maakun-
nassamme. Vain yksi hyvin pieni esiintymä tunnetaan
Pirkanmaalta Pälkäneen Laitikkalasta, parin kilometrin
päästä maakunnan rajasta. Kautta aikojen kylmänkuk-
ka tunnetaan noin 320 kasvupaikalta. Nykyesiintymiä
on tiedossa noin 130, siis yli puolet tunnetuista esiinty-
mistä on hävinnyt; lisäksi suurin osa säilyneistä esiin-
tymistä on pienentynyt, useat huomattavasti. Uusia
paikkoja, joille kylmänkukka olisi saapunut äskettäin,
ei juuri ole tiedossa; tunnettujen esiintymien sisällä
kasvi on kyllä saattanut levitä. Aikuisten kasvien ko-
konais määrä näyttää viime vuosina jääneen selvästi
alle kahdentuhannen yksilön. Joka kolmannessa tai
neljännessä esiintymässä on enintään kymmenen kyl-
mänkukkaa. Mutta onneksi elinvoimaisimmissa popu-
laatioissa on useita kymmeniä, suurimmissa yli sata
yksilöä.

Hämeenkylmänkukka kukkii ennen lehtien kehittymistä
huhti-toukokuussa.

Hämeenlinna kylmänkukka-alueen ydintä

Valtaosa Suomen hämeenkylmänkukista kasvaa nykyisessä Suur-Hämeenlinnassa. Vanhan Hämeenlinnan alueella kylmänkukalla on ollut ainakin 75 esiintymää, mutta lukuisat niistä ovat jääneet asutuksen ja teiden alle tai ne on ajettu pois sorana. Nyt tiedossa on 30 esiintymää ja niissä yli 200 kylmänkukkaa. Harju-esiintymiä on ennen muuta Vuoreharjulla ja Ahvenistonharjulla, jonka kantaa yritettiin lisätä istutuksin 1950-luvulla. Kasviyksilöitä on tiedossa viitisenkymmentä. Hattelmalanharjulla on jäljellä vain kaksi paikkaa, kumpikin parin yksilön varassa, Miemalanharjulta kylmänkukka näyttää hävinneen. Ahvenistonharjun, Alajärven ja Turuntien rajaamalla alueella on nykyään tiedossa neljä melko pientä esiintymää, kun niitä aiemmin oli ainakin yhdeksän. Turuntien eteläpuolella sijaitseva Leveämäen esiintymä on säilynyt melko runsaana. Santasillan alueella on elinvoimainen muutaman kymmenen kasvin esiintymä, joka toivottavasti vahvis-

tuu hakkuun jälkeen, ja Katiskoskelta on löytynyt aiemmin tuntematon kasvupaikka. Vanajaveden koillispuolella Hätilässä, Sairiossa, Ruununmyllyllä ja Vanajan kirkon tienoilla sijainneet ehkä peräti viitisentoista esiintymää ovat joko hävinneet tai supistuneet muutama yksilöön, vain yhdellä paikalla Ruununmyllyllä on yli kymmenen kasvia. Taka-Hätilässä ja Kankaisten sorakuopan reuna-alueilla on jäljellä viisi hyvin niukkaa esiintymää, ja hieman paremmin säilynyt kasvupaikka on Vuohenkalliolla lähellä Janakkalan rajaa.

Hauholla kolme elinvoimaista kylmänkukka-alueita

Hämeenlinnan Hauholta kylmänkukkatietoja on ainakin 44 paikalta, mutta 2010-luvulla olen nähnyt kasvia niistä vain seitsemällä. Esiintymät keskittyvät Tuuloksen Syrjäntakaa Hauhon Juntulan ja Tuittulan kautta kirkonkylään ja Alvettulaan kulkevalle harjujaksolle. Eniten kylmänkukkaa, nykyään noin 150, on Tuittulan

Ruskeanmullanharjussa ja Supanmäessä. Toinen keskittymä on säilynyt Alvettulan ja Hyömäen kylissä Liina-voorella ja Jurvankankaalla. Tosin siellä kasvin yksilömäärä näyttää romahtaneen ehkä alle kymmenenteen osaan aiemmasta yli 600 kasvusta. Kolmas merkittävä alue on Torvoilassa entisen kansakoulun tuntumassa, mistä 1950- ja 1970-luvulla laskettiin noin 500 kylmänkukan kukkavartta. Nykyään kasveja on parikymmentä, monet niistä ovat tosin isoja ja runsaasti kukkivia. Syrjälänharjun ja Mustilan kylän tunnetut kylmänkukat hävisivät viime vuosikymmenellä. Kirkonkylän kylmänkukat ovat kadonneet jo aikaisemmin, eikä Kokkilan ja Juntulan harjujen kylmänkukistakaan ole nykyhavaintoja. Hauhontakana sijainneet kuusi esiintymää ovat kadonneet toinen toisensa jälkeen, viimeinenkin jo parikymmentä vuotta sitten. – Kangasvuokkoa Hauholla kasvaa ainakin Tuittulassa ja Eteläisten Laajakankaalla; jälkimmäisellä paikalla on myös risteymää.

Hämeenkylmänkukka on Kanta-Hämeen kukka, ja lähes kaikki sen nykyiset kasvupaikat ovat maakunnassamme.

Tuuloksessa paljon risteymiä

Hämeenlinnan Tuuloksessa kasvaa nykyään ainakin 35 hämeenkylmänkukkaa, ja esiintymiä on tiedossa kolme, Lakkolassa, Pohjoisen Koivistolla ja Syrjäntaan Hevospiertämänmäellä. Kaikilla paikoilla on myös kangasvuokon ja kylmänkukan välistä risteymää. Lisäksi risteymää kasvaa Teurontien varressa Talokankaalla ja Väärämäellä, Kuivaharjulla, Sahapukinmäellä sekä Sairialan Tyrsämönojalla, ja se onkin pitäjässä kylmänkukkaa selvästi yleisempi. Myös kangasvuokkoa on useimmilla risteymäpaikoilla, ja lisäksi Tuuloksessa on muitakin kangasvuokkoesiintymiä. Hevospiertämänmäen Pulsatilla-populaatio on säilynyt vuosikymmenet näyttävänä ja lähes ennallaan, mutta kylmänkukkaa siellä kangasvuokkoon ja risteymään verrattuna vähän, enintään parikymmentä. Koiviston esiintymä on pienentynyt kolmeen kasviin, ja Lakkolassa on toistakymmentä yksilöä. Lisäksi hyvin vanhoja kylmänkukkahavaintoja on etelästä Jänisjärvenperältä ja Jylisjärveltä. Kylmänkukka on hävinnyt sitten 1960- ja 1970-lukujen Kuivaharjulta, Talokankaalta ja Tyrsämönojalta ja paikoilla on jäljellä kangasvuokkoa ja muutamia risteymiä. Kangasvuokkoesiintymien määrä on kuitenkin vähentynyt koko Tuuloksessa.

Hämeen kylmänkukka on helposti tunnettavissa kolmisormisista lehdistään, jotka ennen lakastumistaan muuttuvat syksyllä vaaleanvihreiksi, keltaisiksi tai punaisiksi.

Lammin kylmänkukat lähes kadonneet

Hämeenlinnan Lammit kylmänkukatietoja on kolmelta alueelta, joilla kaikilla kasvaa tai on kasvanut myös kangasvuokkoa ja lajien välistä risteymää. Syrjäntaan Soilanharjun kylmänkukat ovat tyystin hävinneet. Vaikuttaa siltä, että enää yksi kylmänkukkayksilö on hengissä Kaitalassa Kellotapulin juurella ja toinen Kilparistillä. Kummallakin paikalla on myös puolen tusinaa risteymää. Kilparistin hyvin tunnetusta esiintymästä laskettiin 50 vuotta sitten viisi kylmänkukkua, 70 risteymää ja 90 kangasvuokkoa. Nyt paikalta tunnetaan yksi kylmänkukka ja kuusi risteymää, osa sorakuopan tieltä siirrettyjä. Kesällä 2000 näin Kilparistillä viimeisen kangasvuokon. – Vuosia sitten yksi risteymätupus löytyi Hämeenkosken Huljalasta, missä se edelleen kasvaa ja kukoistaa.

Rengossa yhä monia esiintymiä

Hämeenlinnan Rengosta on tunnettu yli 50 kylmänkukkaesiintymää, ja puolet niistä on yhä hengissä ja kasveja on reilusti yli 300. Valtaosa kasvupaikoista on Miekolammilta Kuittilan kautta Oinaalaan, Nevilään ja

Asemiin suuntautuvilla harju- ja hiekkamailla. Turuntien luoteispuolella Härkätien molemmiin puoliin esiintymiä on ollut yli 20 ja on edelleenkin yli kymmenen, suurin Metsolassa. Vaikka alueella on valtaosa Rengon kylmänkukista, on se vain pieni osa viidenkymmen vuoden takaisesta määrästä. Oinaalassa ja Nevilässä kylmänkukkua on jäljellä Kiikkaran pohjois- ja kaakkoispuolisella harjulla neljässä kohdassa, yhteensä tusinan verran. Asemissa kylmänkukalla on vielä neljä pienenevää esiintymää. Hakonummen liepeiltä kasvi on tunnettu ainakin neljältä paikalta, ja yksi yksilö on edelleen hengissä maisemoidun sorakuopan reunalla ja kaksi kasvia löytyi äskettäin uudelta paikalta hakkuuaukiolta. Pitäjän eteläpuolisesta Vehmaisista on tiedossa kaksi esiintymää, joista suuremmassa on toistakymmentä kasvia.

Kalvolan kylmänkukat Könnölässä

Hämeenlinnan Kalvolan kylmänkukkaesiintymät ovat puoliintuneet kahdeksastatoista ja rajoittuneet lähinnä Könnölän kylän harjuille ja hiekkakankaalle, missä ne liittyvät saumatta Hattulan Takajärven pohjoispuoliseen esiintymäryppäeseen. Könnölässä kylmänkukkaa on vain kolmen neliökilometrin alueella, ja yksilöitä

Kylmänkukan nuput syntyvät edellisenä kesänä ja kehittyvät kukiksi muutaman lämpimän päivän aikana.

Suurimmista ja elinvoimaisimmista esiintymistä monet ovat myös Natura 2000 -kohteita, mikä parantaa niiden säilymismahdollisuuksia – edellyttäen, että alueita osataan käsitellä kylmänkukan kannalta oikein.

lienee noin 250. Äimäjärven pohjoispuolelta aiemmin tunnetut puolen tusinaa esiintymää näyttävät supistuneen yhteen Hitumaalla sinnittelevään kukkimattoon kylmänkukkaan.

Hattulassa runsaasti esiintymiä

Hattulasta on 2010-luvulla todettu 34 kylmänkukka-esiintymää, ja niistä on laskettu yli 450 kasvia. Mutta 44 esiintymää näyttää hävinneen, ja etenkin moreeni-alueitten esiintymät ovat jatkuvasti pienentyneet. Ilaamon suurimmat kylmänkukkaesiintymät ovat Ilamonvuoren–Kyöpelinvuoren alueella, missä yhteensä seitsemällä paikalla on satakunta kasvia. Pohjoisempänä Linnokankaantien tuntumassa kasvaa parikymmentä kylmänkukka. Metsänkylästä Rahkoilaan ja sieltä pohjoiseen Valteelle ja Peltokylään ulottuvan viljelyalueen metsäsaarekkeissa ja metsänreunoissa on ollut ainakin 15 esiintymää, joista jotkut ovat olleet san-

gen runsaita. 1960-luvulla kahdella paikalla oli reilusti yli sata kylmänkukkaa. Nykyään kasvia on kahdella mäellä yhteensä parisenkymmentä. Palsarinkankaan viimeisillään olleen paikan vahvistukseksi löytyi äskettäin uusi, kymmenen kasvin terhakas esiintymä. Retulan Passilan kylmänkukat ovat supistuneet yhteen yksilöön. Vuonna 2012 tietoon tuli Tyrvännön niemeltä uusi esiintymä, jossa on vain yksi kasvi. Tenholanharjulla on jäljellä kolme kylmänkukkaesiintymää ja Parolanharjulla yksi. Ne kaikki ovat pieniä ja yhteensä kymmenkunta esiintymää näyttää hävinneen. Armijärvenharjulla on useita pikku kasvustoja ja niissä yhteensä kolmisenkymmentä kasvia; kasvustojen määrä on vähentynyt ainakin viidellä. Lehijärven ja Takajärven välisen alueen kymmenestä esiintymästä jäljellä on yksi Halkkorvessa. Takajärven pohjoisrannan harjuilla ja kankailla kasvaa runsaasti kylmänkukkaa, nykyäänkin yli 300 yksilöä ainakin 13 paikalla, mutta yksilömäärä on vähentynyt kolmannekseen 1960-luvun tilanteesta.

Janakkalan tunnuskasvi

Janakkalan tunnetuimmat, elinvoimaisimmat ja näyttävimmät kylmänkukkaesiintymät ovat Tunturivuorella ja Kelhän Linnamäellä. Molempien esiintymien jyrkillä harjunrinteillä sijaitsevat ydinosat ovat säilyneet hyvin, sen sijaan esiintymien reunaosat tiheämpimetsäisillä harjunlievekankailla ovat taantuneet. Harvialan useista kylmänkukkapaikoista lienee jäljellä kaksi, kummasakin on vain yksi kasvi. Tunturivuoren itäpuolella on kolme melko elinvoimaista esiintymää Sutimäellä, Tullimäellä ja Tervavuorella. Helvetinvuorella, Lintuvuorella ja Mallinkaisilla kasvaa nykyään vain kylmänkukan ja kangasvuokon risteymää; Mallinkaisilla ja Saloisilla on kangasvuokkoa. Turengista etelään olevalla harjualueella kasvanee enää pari kylmänkukkaa kahdella paikalla, kun niitä 1960-luvulla oli useita kymmeniä ainakin viidellä paikalla. Viralasta tunnettiin enimmillään noin kuusi kylmänkukkaesiintymää, muutama varsin runsaskin; 2012 esiintymistä oli tiedossa kaksi, toisessa parilehtinen ruusuke, toisessa muutaman läheisen ruusukkeen rypäs. Hyvikkälän Joentaustassa talon pihapiirissä sijaitseva kasvusto on säilynyt melko elinvoimaisena. Rengon Asemin esiintymät jatkuvat Rehakan Lukkojenmaassa, missä on jäljellä kolme kasvia kahdessa paikassa. – Kaikista Janakkalan tunnetusta 45 kylmänkukkapaikasta on jäljellä ehkä vain 14, yksilöitä ei liene kahtasataa enempää.

Lopella vain muutama kylmänkukka

Lopelta kylmänkukan entisiä tai nykyisiä esiintymiä tunnetaan yhdeksän, joista usuin, yksinäinen kasvi, löytyi 2011 Hämeen Härkätien tienvarsi-ajan penkalta läheltä Tammelan rajaa. Lisäksi viimeaikaista havaintoja on kolmelta muulta paikalta. Tunnetuin ja parhaiten voiva on Ison Melkuttimen pohjoisrannalla sijaitseva esiintymä. 25 vuotta sitten paikalta laskettiin 17 kylmänkukkaa, viime vuosina on päästy lähes samoihin lukemiin. Myllyojalla kasvien määrä on vähentynyt viidestätoista neljään, ja Herikanharjulla kasvaa vain yksi kylmänkukka. – Perunnummella aivan Lopen rajalla kasvanut Tammelan ainoa kylmänkukka hävisi viitisentoista vuotta sitten.

Voiko vähenemisen pysäyttää?

Hämeenkylmänkukan väheneminen on ollut selvää ja ilmeisen nopeaa. On vaikea uskoa tilanteen kääntyvän olennaisesti parempaan suuntaan. Etenkin pienet ja moreenikumpareiden esiintymät vähenevät tulevaisuudessakin. Suurimmista ja elinvoimaisimmista esiintymistä monet ovat myös Natura 2000 -kohteita, mikä parantaa niiden säilymismahdollisuuksia – edellyttäen, että alueita osataan käsitellä kylmänkukan kannalta oikein.

Monet ympäristön muutokset ovat kylmänkukalle epäsuotuisia: soranotto, rakentaminen, metsälaidun-

*Kylmänkukkayksilöiden
merkitsemisellä estetään
hakkuuvaiheen vahingot.*

Hakkuiden aikana kylmänkukkayksilöt pyritään merkkamaan vahinkojen ehkäisemiseksi.

nuksen päätyminen, metsien rehevöityminen ja tihentymisen, metsäpalojen loppuminen, runsastuneet hirvi- ja valkohäntäpeurakannat sekä pienten populaatioiden perinnöllinen heikkeneminen. Kasvin siirtotyksiäkin tapahtuu silloin tällöin. Avohakkuut sinänsä eivät ole haitallisia, jos kylmänkukat eivät tuhoudu oksakasojen alle ja maan muokkauksessa tai myöhemmin tukehduta tiheisiin heinikoihin ja taimikoihin. Kylmänkukkayksilöiden merkitsemisellä estetään hakkuuvaiheen vahingot. Mutta jotta kylmänkukat säilyisivät, niiden kasvupaikkoja joudutaan myös hoitamaan. Alkuaikojen haparoivien hoitotoimien jälkeen ovat Hämeen ELY-keskus ja muut viranomaiset lähteneet muutaman viime vuoden aikana aktiivisesti hoitamaan kylmänkukkapaikkoja etenkin Natura-alueilla ja muilla

suojelualueilla. Ensisijainen toimenpide on pienpuuston, joskus varttuneen puustonkin tuntuva harventaminen, jotta paikat saataisiin riittävän valoisiksi. Runsa valo on välttämätöntä kylmänkukan kukinnalle. Myös heinikkoa on revitty, maanpinnan paksua sammalikkoa poistettu ja kivennäismaata paljastettu siementen itämissämahdollisuuksien parantamiseksi. Kasvupaikkojen valoisuuden lisäämisen vaikutus kukintaan on jo havaittu ja uskon, että uusia kasvejakin alkaa vähitellen löytyä.

Professori emeritus Pertti Uotila

Luonnontieteellisen keskusmuseon kasvitieteen yksikkö
pertti.uotila@helsinki.fi

NÄKYMIÄ | TOUKOKUU | 2013
HÄMEENKYLÄNKUKKA 2010-LUVUN ALUSSA

Hämeen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

16.5.2013 | Hämeen ELY-keskus

Taitto: Kirjapaino Markprint Oy | Kuvat: Pertti Uotila | Paino: Kirjapaino Markprint Oy

www.ely-keskus.fi/julkaisut